

Değini

“Madunların Medyası: Tarihten Güncele Türkiye Anaakım Medyasının Dışında Kalanlar”

Ezgi Kaya ve Mehtap Çağlar

Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi

ezgi.ky@gmail.com

caglarmehtap@gmail.com

Medya üzerine çalışmalar, çoğunlukla anaakım medya izleğini takip eder ve anaakım medyadaki sorunları, işlevsizlikleri, haksızlıkları tespit ve analiz etme hedefini güder. Anaakımın dışında kalan medya pratikleri ise nadiren araştırma konusu haline gelmektedir. Bu medya pratiklerini icra eden grupların çalışma süreçlerinde yaşadıkları sıkıntıların ve zorlukların, anaakım medyadan farklılık gösterdiği söylenebilir. Bu tip medya pratikleri, çifte zorluklar yaşarlar: bir taraftan medya ve yayıncılık alanı içinde devamlılık arz etme, bir taraftan da iktidar sahibi kesimlerden onlara yöneltilen baskıyı göğüsleme çabası içindedirler. Anaakım medya dışındaki medya pratikleri, temsil ettikleri grupların kendilerine özgü sorunları ve sıkıntılarının da ağırlığını taşırlar. Toplumda özellikle dışlanan, ezilen, ayrımcılığa uğrayan kesimlerin temsilini üstlenen medya pratiklerinin daha da zor koşullarla baş etmeye çalıştığı söylenebilir: ticarileşen medya ortamında varlıklarını sürdürme çabası, temsil ettikleri kimliklerin toplumsal kabul görmemesi veya ayrımcılığa uğraması, iktidar odaklarının üzerlerinde kurduğu baskı vb. Bütün bu zorluklar, sınırlı sayıda araştırmacının bu pratikleri ciddi birer araştırma nesnesi olarak ele aldığı gerçeği ile beraber düşünüldüğünde- hem toplumdaki “madun” kesimleri temsil etme çabası, hem

<http://ilefdergisi.org/2015/2/2/>

ilef dergisi · © 2015 · 2(2) · sonbahar/autumn: 233-239

de kendi pratiklerindeki zorlukların madunlaştırıcı etkisi nedeniyle- bu medya pratiklerinin medyanın “madun” kesimini oluşturduğu söylenebilir. Medyadaki diğer aktörlere açık olan kanalları ve kaynakları kullanmakta ve temsil ettiği grup haricinde daha geniş bir kitleye sesini duyurmakta sorun yaşayan, bununla beraber bu sorunlara karşı kendine özgü medya stratejileri ve dayanışma biçimleri geliştirebilen bu girişimlerin daha fazla araştırmaya konu olması, Türkiye’de medya çalışmalarına çeşitlilik getirebilir ve bu çalışmaların kapsamını genişletebilir.

Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi tarafından, Free Press Unlimited’ın katkılarıyla 28-29 Mayıs 2015 tarihlerinde gerçekleştirilen “Madunların Medyası: Tarihten Güncel Türkiye Anaakım Medyasının Dışında Kalanlar” başlıklı konferans, bu yöndeki çalışmaların artması yönünde önemli bir adımdı. Konferansın hedeflerinden biri, madun grupların medya deneyimlerinin Türkiye basın tarihine entegre edilmesinin koşullarını sağlamak için alternatif medya deneyimleri üzerine çalışan araştırmacılar ile anaakım medya dışındaki medyadan temsilcileri bir araya getirmek; böylece hem madun kesimlerin medya pratiklerini daha görünür kılmak hem de bu pratiklerin Türkiye basın tarihi içinde konumlandırılmasının yolunu açmaktı. Diğer bir hedef ise, madun kesimlerin medya deneyimlerinde maruz kaldıkları zorluk ve sıkıntılarla ilgili bilgi paylaşımı için bir zemin yaratarak, bu sorunlardaki ortak noktaların tespitine imkân tanımak, böylece bu sorunlara karşı ne gibi çözüm ve mücadele stratejileri oluşturulabileceği konusunu tartışmaya açmaktı.

Konferans, anaakım medya dışındaki yayın organlarından temsilcilerin oluşturduğu sekiz davetli konuşmacının yer aldığı iki panel ile farklı üniversite ve akademik çevrelerden 16 bildirinin yer aldığı dört oturumu içeriyordu. Konferans kapsamında anaakım medya dışındaki Kürt, Ermeni, Alevi, Rum ve Laz medyasından, LGBTİ medya girişimlerinden ve sol/sosyalist medya organlarından temsilciler, deneyimlerini aktarmanın ve ortak sorunları tespit etmenin yanı sıra, kendi yayın organlarının oluşumu ve temsil ettikleri grubun medya pratiğinin tarihsel gelişimi ile ilgili bilgi paylaşımları için davet edildiler. Konferans bildirilerinin sunulduğu dört oturumda ise Alevi, Kürt, Çerkes, Ermeni, Laz, Rum, Yahudi medyasından deneyimler, kadınların başını çektiği medya pratikleri, LGBTİ grupların medya girişimleri ve seks işçilerinin kamusal alandaki varlığı üzerine yapılan araştırmalar tartışmaya açıldı.

Azınlık, ekalliyet ve madun

Konferansın düzenleme kurulundan Yrd. Doç. Dr. Çağla Kubilay’ın ve anılan tarihte Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Dekan Yardımcısı olan Prof. Dr.

Abdülrezak Altun'un konuşmalarıyla açılan konferansın temasına dair açılış konuşmasını, "Türkiye'nin Kimlikleri" başlığıyla Boğaziçi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü'nden Prof. Dr. Zafer Toprak yaptı. Zafer Toprak konuşmasında, Türkiye'de bugün varlığını sürdüren farklı kimlikleri ortaya çıkaran tarihsel süreçlerin kısa bir dökümünü serimledi. Bugünkü azınlık kavramının temelini oluşturan "ekalliyet" fikrinin Osmanlı toplum yapısında hâkim olmadığını, ancak Osmanlı'nın son dönemlerinde yaşanan gelişmelerle önem kazandığını vurgulayan Toprak, azınlık kavramının özellikle I. Dünya Savaşı sonrasında ve Cumhuriyet'in kuruluş sürecinde bugünkü anlamını kazanmaya başladığını belirtti. Türkiye'de azınlıkların resmi olarak tanımlanmasının temelini Sevr ve Lozan Antlaşmaları'na dayandığını ifade eden Toprak, azınlık kavramının Westphalia Antlaşması sonrası ortaya çıkan tarihsel sürecin bir sonucu olarak şekillendiğini, ulus-devletin belirli bir toprak üzerindeki egemenlik esasına dayalı oluşum sürecinin böyle bir kavrama yönelik ihtiyacı ortaya çıkardığını söyledi. Toprak, azınlık kavramının geç modernite dönemindeki gelişimine de mercek tutarak, kavramın II. Dünya Savaşı'ndan günümüze uzanan tarihsel gelişmeler içinde nasıl daha güncel hale geldiğine veya zaman zaman gündemden düştüğüne açıklık getirdi. Kimlik politikalarının oluşumunun tarihsel arka planına vurgu yapan Toprak, 1944'teki Bretton-Woods Antlaşması'yla inşa edilmeye başlanan Keynesyen politikaların 1970'lerdeki ekonomik durgunlukla gücünü kaybettiğini ve yeni bir ekonomik modele geçişin zeminini hazırladığını belirtti. Toprak, 1970'lerin ekonomik durgunluğuna ve krizlerine çare olarak önerilen neoliberal ekonomik modelin, postmodernizmle bağlantısına dikkat çekerek, postmodernizmin kimlik kavramının yeniden sahneye çıkmasını ve hatta merkeze oturmasını besleyen boyutlarını ortaya koydu. Kimlik politikalarını akademik alanda da merkeze çekmekte özellikle işlevsel olan bu boyutlar şöyle sıralanabilir: makro analizlerden mikro düzey analizlere geçiş; toplumsal olandan kültürel olana geçiş; Aydınlanma kavramından uzaklaşma; nicel çalışmalardan nitel çalışmalara geçiş; yapısal analizlerden anlatsal çalışmalara geçiş ve toplum odaklı çalışmalardan birey odaklı çalışmalara geçiş. 1980 sonrasında merkeze oturan bu geçişlerin, azınlık kavramının hem akademik hem de politik olarak yeniden gündeme gelmesini ve kamusal tartışmanın önemli bir boyutunu teşkil etmesini sağladığı söylenebilir.

Açılış konuşmaları ve ana konuşmadan sonra yapılan oturumlar belli ana temalar etrafında toplanıyordu. Bu temalar şöyle sıralanabilir: Anaakım dışında kalan ve günümüzde yayın hayatına devam eden medyadan gelen çağrılı konuşmacılarla iki panel halinde yapılan güncel sorunlar; azınlık basının geçmiş ve şimdiki görünümü; kadın ve LGBTİ topluluklarının medyası; Osmanlı döneminden bu yana yapılan azınlık basın faaliyetleri. Bu bağlamda "Madunların

Medyası” Konferansı, alt başlığında önerdiği gibi “Tarihten Güncel Türkiye Anaakım Medyasının Dışında Kalanlar”ı İLEF’te buluşturmuş oldu.

Konferansın ilk günü, davetli konuşmacıların katıldığı “Güncel Sorunlar – I” panelini takiben, Doç. Dr. Necmi Erdoğan’ın moderatörlüğünde yapılan birinci oturum, Necmi Erdoğan’ın “madun” kavramının içeriğine dair açtığı tartışmayla başladı. Erdoğan, madun kavramının azınlık kavramından dikkatle ayrıştırılması gerektiği vurgulayarak, toplumsal olarak ayrıştırılmış ve dışlanma deneyimleri yaşamış olan her azınlık grubunun madun olarak nitelenemeyeceğini söyledi. Madun olanın her tür kültürel sermayeden büyük oranda yoksun olduğunu, dilinin, anlatımının, kullandığı ifadenin toplumda genel olarak kullanılanlardan farklılık arz ettiğini, dolayısıyla da toplumun diğer kesimleri için genellikle yok hükmünde olduğunu belirten Erdoğan, bu nedenle madunun medya pratiğinin de sorunlu hale geldiğini ifade etti. Erdoğan’ın bu uyarısı, maduniyet ve medya arasında kurulan ilişkinin ilginç bir boyutuna işaret ediyordu: konuşamayan ve anlaşılamayan, dolayısıyla hem iletişim kurma biçimleri ve iletişiminin içeriği toplumsal kabul görmeyen, hem de iletişim kanalları oldukça kısır veya toplumun geneliyle ayırık ve uyumsuz olan “madun”, medyayı nasıl kullanır, medya pratiğine dâhil olabilir mi, hangi biçimlerde dâhil olur? Bu sorular, konferans bağlamında da bir tartışma boyutuna oturuyordu: konferans kapsamında ele alınan grupların medya deneyimleri nasıl maduniyet biçimleri ortaya koymakta veya bu biçimlerin ne şekilde dışına çıkmaktadır?

Konferansın ilk oturumuna Kocaeli Üniversitesi Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü’nden Öğr. Gör. Gülbin Kıranoglu, Muş Alparslan Üniversitesi Tarih Bölümü’nden Yrd. Doç. Dr. Ercan Çağlayan ve Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi İletişim Bilimleri Bölümü doktora öğrencisi Burcu Şenel katıldı. Gülbin Kıranoglu’nun “Basın-Yayın Tarihçiliğinde Çatlaklar: Gayrimilli Basının Yeri” başlıklı bildirisi, basın faaliyetlerinin Türkiye coğrafyasına giriş kanallarında azınlıkların oynadığı rolün bir dökümünü yaparak, oturumun diğer iki bildirisinin yerleştirilebileceği tarihsel bir zemin sundu. Milli/gayrimilli ayrımı üzerinden Hristiyan ve Yahudi azınlıkların Osmanlı dönemindeki basın faaliyetlerinin görünmez hale getirildiğini söyleyen Kıranoglu; azınlıkların kültürel faaliyetlerinin, özellikle de Türkçeyi kendi alfabeleriyle yazarak oluşturdukları dilsel dönüşümlerin, milli kimliğin oluşum sürecinde eleyici ve tektipleştirici bir bakışla kasten dışarıda bırakıldığını vurguladı. Kıranoglu, bu durumun Türkiye’de basının geçmişi bakma çabalarının eksik ve kısır olmasına neden olduğunu belirtti. Oturumun diğer iki bildirisi ise, bu tarihsel sürecin oluşturduğu güncel çerçevede varılmaya çalışılan farklı etnik kimliklerin medyadaki temsilcilerine dair iki örneği ele alıyordu. Burcu Şenel, “Türkiye’de

Çerkes Medyasına Bakmak: *Guşıps* Örneği” başlıklı bildirisinde, 2012’den beri internet üzerinden yayınlanan Çerkes dergisi *Guşıps*’a odaklanarak, bu dergi çerçevesindeki medya pratiğinin Çerkes kimliğinin inşasında ve algılanışında nasıl bir rol oynadığına dair çözümlenelerde bulundu. Şenel, dergideki içerik üretim sürecinin ve derginin izlediği genel tematik hatların bir değerlendirmesini yaparak, Çerkes kimliğinin ve bu kimliğin maruz kaldığı sorunların Türkiye’deki diğer etnik gruplarla kesiştiğini vurguladı. Çerkeslerin de onları belirli kültürel kodlar içine sıkıştıran resmi anlatılara mesafe alma ve bu bağlamda bir kültürel hak mücadelesi yürütme çabası içinde olduğunu belirten Şenel; bu nedenle, farklı etnik grupların, birbirlerinin hak mücadelelerinden ve politikleşme süreçlerinden feyz alabileceğini söyledi. Ercan Çağlayan’ın “Cumhuriyet ve Kürt Matbuatı (1925-1960)” başlıklı bildirisi ise, Kürtlerin basın faaliyetlerinin gelişim sürecini engelleyen tarihsel koşullara odaklanmaktaydı. Çağlayan, Kürt basınına destekleyecek bir burjuvazinin bulunmamasının ve Kürt modernleşmesindeki gecikmenin, basın faaliyetlerinde de bir gecikmeyi doğurduğunu belirterek, Cumhuriyet sonrasında gelişmeye başlayan basın faaliyetlerinin ise yasaklar ve baskılarla karşı karşıya kaldığı için sekteye uğradığını söyledi. Ele aldığı dönemdeki Kürt yayınlarından kapsamlı örnekler veren Çağlayan, hem Cumhuriyet’in ilk dönemlerinde hem de Demokrat Parti döneminde yasak politikasının devam ettiğini vurguladı. Kürtçe yayın faaliyetlerinin bu dönemlerde sürgünde geliştiğini, yurtdışında basılarak Türkiye’de kısıtlı koşullarda dağıtımlarının yapıldığını ifade eden Çağlayan, Kürt medyasının günümüzdeki sınırlılıklarının nedenlerinin bu süreçlerde aranması gerektiğini belirtti.

Medyanın “madunlarının” basın faaliyetleri

Agos’tan Pakrat Estukyan, *Kaos GL*’den Ali Erol, İhotispolis’ten Andrea Rombopulos ve *Ağani Murutsxi*’den İrfan Çağatay’ın katılımıyla ve Doç. Dr. Tezcan Durna’nın moderatörlüğünde “Güncel Sorunlar – I” panelinde, günümüzdeki basın faaliyetleri ve ortaklaşan, farklılaşan sorunlar değerlendirildi. Ortaklaşan sorunlardan en önemlisi ekonomik zorluklar ve bu zorlukların etkisiyle yayın kalitelerinde ve kitlelere ulaşımında yaşanan sıkıntılardı. Farklılaşan sorunlarınsa *Agos* özelinde dağıtım ve çift dillilik, *Kaos GL* özelinde homofobi ve transfobi, İhotispolis özelinde Rum nüfusunun yurtiçinde az ve yurtdışında dağınık olması, *Ağani Murutsxi* özelindeyse Lazca yazı dilinin standartlaşmamış olması ve bilinirliğinin azlığı olarak şekillendi. Bu panelde ortaklaşan bir diğer noktaysa işçi sınıfının bileşenleri olarak toplumsal örgütlenmenin önemine yapılan vurguydu.

“Güncel Sorunlar – II” paneli, konferansın ikinci günü *Evrensel*’den Fatih Polat, *Agos*’tan Zakarya Mildanoğlu, Özgür Gündem’den Hüseyin Aykol ve *Yol*

TV'den Vedat Kara'nın katılımı ve Doç. Dr. Gökhan Atılğan'ın moderatörlüğünde yapıldı. Bu panelde de ortaklaşan sorun ekonomik zorluklardı. Fakat *Evrensel* ve Özgür Gündem özelinde, hukuki süreçler ve karşılaşılan baskının daha ön planda olduğu görüldü. Vedat Kara'nın sunumuyla *Yol TV*'nin karar ve çalışma süreçlerinde Alevi örgütleriyle kolektif bir tutum içinde hareket edildiği, bu yönüyle hem anaakım medyadan hem de diğer madunların medyasından ayrıldığı'nın altı çizildi. Zakarya Mildanoğlu'nun Ermeni Basın Tarihi'yle ilgili yaptığı kapsamlı sunumdan sonraysa, farklı azınlık gruplarının birbirini desteklememesi ve görmemesi tartışıldı.

Prof. Dr. Elif Ekin Akşit moderatörlüğünde yapılan ikinci oturum, kadın ve LGBTİ medyası odaklıydı. Berrin Yanıkkaya "Beyaz Konferanslardan Kırmızı Çatklara, Mor Şallardan Gökkuşaklarına: Osmanlıdan Günümüze Kadın Medyası" başlıklı sunumuyla Osmanlı Dönemi'nden bugüne kadın medyasını dönemselleştirerek, özellikle Rum ve Ermeni kadınların bu alana katkılarından bahsetti. Özlem Akkaya "Kadınların Kendilerini Temsili: Kadınların Sesi'nde Kadın Karikatürleri Örneği" sunumunda *Kadınların Sesi* dergisindeki karikatürler üzerinden '70'li yıllarda kadınların kendilerini nasıl temsil ettiğiyle ilgili araştırmasını paylaştı. Nalan Ova "Türkiye'de Kimlikleri Üzerine Konuş(a)mayan Seks İşçileri: Kamusal Tartışmanın Önündeki Sınırlar ve Engeller" başlıklı sunumunda, seks işçilerinin olmayan medyası üzerine bir tartışma yürüttü. Hem ekonomik hem de toplumsal nedenlere bağlı olarak oluşamayan seks işçileri medyasının kamusal farkındalık yaratma önünde bir engel olduğunu da vurguladı. Murat Özbek "LGBTİ: Dışarısının Dışarısındaki Düşünce" başlıklı sunumunda *Vahdet* gazetesindeki LGBTİ temsili üzerinden bir değerlendirme sundu. Hem anaakım medya hem de bunların dışında kalan medya temsillerinde LGBTİ'nin, görünürlüğün iki kere dışarıda konumlandığını aktardı. Oturumun son sunumu *Skype* üzerinden İdil Engindeniz Şahan tarafından "Türkiye'de bir LGBTİ kamusal alanı olarak *Kaos GL Dergisi*" başlığıyla yapıldı. *Kaos GL* dergisinin LGBTİ birey ve gruplar için bir kamusal alan yarattığını ve medya yoluyla, özellikle de okurların sesini duyuran bölümleriyle, bir tartışma ve tanınma alanı açtığını aktardı.

Konferansın üçüncü oturumu Prof. Dr. Yüksel Akkaya moderatörlüğünde yapıldı. Barış Yılmaz "XIX. Yüzyıl Basın Hayatından Bir Ermeni Kitapçı: Kitapçı Arakel ve Esami-i Kütüpleri" başlıklı çalışmasında Ermeni kitapçı Arakel'in kitap katalogları ve gazete yoluyla Osmanlı Dönemi entelektüel hayatına yaptığı katkıyı anlattı. Murat Cankara "Çifte Maduniyet, Çifte İşlev: Ermeni Harfli Türkçe Basında Dil, Osmanlılık ve Ermenilik" başlıklı bildirisinde Osmanlı'da yaşayan Ermenilerin Ermeni alfabesiyle fakat Türkçe yayımladıkları gazeteler-

den bahsetti. Bu dönemde yaşayan milletlerin birbirinden ayrı alanlarda yaşadığını, fakat bazı alanlarda bu sınırların daha geçirgen olduğunu belirtti. Üçüncü bildiri, Levent Duman ve Özlem Şendeniz'in çalışması olan ve Levent Duman tarafından sunulan "Anaakım Medya, Yerel Medya, Madunun Medyası: Lazların ve Lazcanın Medya Hikâyelerinden Bir Bölüm" başlıklı çalışmaydı. Duman, Lazcanın yok olmaya başlamasını, ulus kurma pratiklerinin dile etkisini, gençlere dilin aktarımının yapılamamasını ve bu durumun Lazca medyaya etkilerini anlattı. Son sunumda, Arda Odabaşı "II. Meşrutiyet Döneminde Osmanlı Yahudileri Tarafından Türkçe Çıkarılan Bir Dergi: *Mirat*" başlıklı çalışmasıyla dönemin ilk ve tek fikir dergisi olan *Mirat* dergisini ve derginin Yahudi cemaati için bir entegrasyon işlevi gördüğünü anlattı.

Konferansın son oturumu Prof. Dr. Aksu Bora moderatörlüğünde, Kenan Subaşı ve Umur Yedikardeş'in sunumlarıyla noktalandı. Kenan Subaşı "Kürtçe Çocuk Basını ve Medyası" başlıklı bildirisinde Kürtçe yayın yapan televizyon kanalları ve dergiler üzerinden bir değerlendirme yaptı. Subaşı, ekonomik zorluklar ve anaakım bir Kürtçe medyanın olmayışı nedeniyle dağıtım ve kitlelere ulaşmada problemlerin yaşandığını aktardı. Umur Yedikardeş "Azınlık Gazeteleri Nasıl Kurtulur? Apoyevmatini Örneği" isimli çalışmasında Osmanlı'dan bugüne Rum basını üzerine bir değerlendirme yaptı ve günümüzde yayımlanan Rumca gazete *Apoyevmatini*'nin kapanmaktan nasıl kurtulduğunu anlattı.

Sonuç

"Madunların Medyası" konferansı, azınlık medyası temsilcilerine hem deneyim ve sorunlarını araştırmacılara aktarabilecekleri hem de kendi medya pratiklerinin tarihsel gelişiminden süzülen bilgiyi paylaşabilecekleri bir platform sunması açısından önem taşımaktaydı. Konferans ayrıca, azınlık medyası üzerine çalışan araştırmacıların, hem farklı medya deneyimlerinden haberdar olmasını hem de benzer konularda çalışan araştırmacılarla verimli olacak bir diyalog içine girmesini sağladı. Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi'nin kuruluşunun 50. yılında bu kapsamda bir konferansın düzenlenmesi, Türkiye'de iletişim araştırmalarının birikimlerini taşıyabileceği yeni alanlara da işaret etmektedir.

